

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ Е. РАЕРСОНА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ КАНАДИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто реалізацію ідей Е. Раерсона щодо доступності й обов'язковості шкільної освіти, її моніторингу, всебічного розвитку розумових, фізичних здібностей особистості та культуровідповідності навчання національним інтересам країни. Встановлено, що визнаний теоретик і практик педагогічної думки, політик та громадський діяч Е. Раерсон намагався посилити централізоване управління освітою задля забезпечення належного контролю за функціонуванням і діяльністю загальних шкіл.

Ключові слова: виховання, концепція обов'язкової загальної освіти, навчання, принципи доступності та обов'язковості шкільної освіти, централізоване управління освітою.

У контексті історико-педагогічних досліджень на особливу увагу заслуговує аналіз праць і життєвого шляху педагогів, учених, громадських діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток освітніх систем. Фундаментальне вивчення їхніх педагогічних поглядів, об'єктивне оцінювання та глибоке й усебічне осмислення їхньої науково-педагогічної діяльності допомагає оптимально поєднати класичну спадщину минулого із сучасними досягненнями наукової думки. Серед таких педагогів важливе місце посідає Егертон Раерсон – освітянин, політик, громадський діяч, засновник системи загальної шкільної освіти провінції Онтаріо. Запроваджені ним педагогічні принципи гуманізму в навчанні, доступності й обов'язковості шкільної освіти, її моніторингу, всебічного розвитку розумових і фізичних здібностей особистості, культуровідповідності навчання національним інтересам країни були ефективно впроваджені в освітні системи інших провінцій та територій Канади, вплинули на розвиток освітніх систем інших країн світу. Егертон Раерсон упродовж 1844–1876 рр. перебував на посаді головного управителя освіти провінції. Завдяки активній суспільній, політичній, громадській, просвітницькій та управлінській діяльності Е. Раерсона до кінця 70-х рр. ХІХ ст. сформувалась та розвинулась система шкільної освіти провінції Онтаріо, модель якої згодом була запозичена іншими провінціями англомовної Канади.

Мета статті – окреслити засади педагогічного світогляду Е. Раерсона в освітньому просторі Канади в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Е. Раерсон народився 1803 р. у м. Шарлотвіль (графство Норфок, Верхня Канада). Його батько перебував на службі в лаві лоялістів, які залишились вірними британській короні під час американської революції й виступали за збереження північноамериканських колоній у складі Великої Британії. Після завершення воєнних дій родина переселилась до Канади.

Після переїзду батько Егертона, Джозеф Раерсон, отримав 2500 акрів землі в районі Лондона, де й розпочав фермерську діяльність.

Усіх чотирьох дітей сім'ї Раерсонів виховувала їхня мати в релігійному дусі, у традиціях методизму (ця течія виникла у XVIII ст. в Оксфорді, відокремившись від англіканської церкви, а особливого поширення набула в Сполучених Штатах). Хлопчик змалку вивчав основи християнської моралі. У праці “Історія мого життя” Е. Раерсон згадує: “Коли я ще був дуже маленький, мені не було й 6 років, і якщо я щось погане робив, моя мати брала мене до себе в кімнату, говорила наскільки погано і недобре я вчинив і скільки болю це їй завдало, ставала на коліна, притискала мене до грудей і молилася за мене. Її сльози, що падали мені на голову, здавалося, проникали мені в саме серце...” [1, с. 52].

Юнак змалку виявляв значний інтерес до навчання. В автобіографії педагога знаходимо такі рядки: “...я вчився з третьої до шостої години ранку, вдень завжди носив у кишені книгу, щоб повторювати важкі місця, перечитувати та вивчати напам'ять, а ввечері ще раз вголос повторював вивчене...” [2, с. 367].

На формування морально-естетичних та релігійних поглядів педагога вплинули твори відомих тогочасних філософів та суспільно-політичних діячів. “Принципи моральної та політичної філософії” В. Пейлі (W. Paley) були запроваджені Е. Раерсоном в обов'язкову навчальну програму Коледжу Вікторії. Важливий вплив на моральні погляди Е. Раерсона справила праця “Теологічні інститути” Р. Уотсона (R. Watson), одного з найвидатніших представників течії методизму XIX ст.

Е. Раерсон продовжив своє навчання в граматичній школі м. Гамільтон для здобуття професії юриста. Виснажливе й безперервне навчання значно підірвало здоров'я юнака. Узимку 1824 р. він тяжко захворів і, за прогнозами лікарів, йому залишалось жити не більше ніж декілька годин. Увесь цей час Егертон віддано молився. Зрештою, вдалось одужати, після чого він твердо вирішив повністю присвятити себе служінню Богові.

Ставши у 1824 р. священником Методистської церкви, Е. Раерсон був обраний редактором першої методистської газети “Крістіан гардіан” (Christian Guardian). Численна методистська спільнота Верхньої Канади, редакторський талант і красномовність редактора газети зробили її за десятиліття однією із найпопулярніших газет колонії. Е. Раерсон заснував маленьку книгарню, яка згодом переросла у видавництво, відоме в Канаді сьогодні під назвою “Преса Раерсона” (The Ryerson Press). Е. Раерсон відзначився активною суспільно-політичною діяльністю, неодноразово відвідував Англію, побував із візитом у США. Журналістська діяльність Е. Раерсона дала змогу привернути увагу суспільства до низки проблем, зокрема, до стану освіти в тогочасній провінції.

Газета “Крістіан гардіан” також пропагувала ідеї просвітництва серед народу. Е. Раерсон зауважує: “...Ні в чому у нашій провінції не існує такої потреби, як у необхідності створення умов для ефективної системи

загальної освіти. І характерною рисою такої системи освіти має стати поєднання державних і приватних зусиль...” [2, с. 367].

У 1840 р. Е. Раерсон залишає посаду редактора газети “Крістіан гардіан”. У 1841 р. його призначають директором Коледжу Вікторії – першого канадського коледжу, що отримав повноваження університету. З 1844 р. починається найважливіший період у житті Е. Раерсона, який пов’язаний з остаточним формуванням його педагогічних поглядів та активною педагогічною, політичною й управлінською діяльністю. Її результатом стає розроблена та така, що ефективно функціонує, система безкоштовної державної обов’язкової шкільної освіти провінції Онтаріо.

Відомо, що лорд Сайденгем (Lord Sydenham) – головний генерал-губернатор Канади – розглядав кандидатуру Е. Раерсона для призначення на посаду головного управителя освіти провінції. У жовтні 1844 р. Е. Раерсона призначають на посаду головного управителя освіти провінції Верхня Канада. Йому дозволять провести деякий час у Європі, досліджуючи системи освіти європейських країн.

У листопаді 1844 р. він залишає Канаду й до грудня 1845 р. подорожує Європою, вивчаючи системи освіти Великої Британії, Ірландії, Франції, Голландії, Німеччини, Швейцарії, США. Саме це відрядження дало Е. Раерсону змогу сформуванати власні педагогічні погляди на організацію та функціонування системи освіти, яка заснована на концепції безкоштовної, обов’язкової загальної освіти для всіх, освіти, в основу якої покладено принципи моралі, гуманності та всебічного розвитку особистості.

У Пруссії його вразила кваліфікованість учителів та потужний центральний апарат управління системою освіти; в Ірландії він зауважив переваги системи уніфікованих державних підручників; у штаті Массачусетс відзначив ефективність управління освітою на місцевому рівні. Власні педагогічні погляди, а також синтез переваг освітніх систем європейських країн із пропозиціями щодо їх застосування в системі освіти Верхньої Канади головний управитель освіти подасть у Доповіді про систему загальної освіти у Верхній Канаді (*A Report on a System of Public Elementary Education for Upper Canada*).

Доповідь про систему загальної освіти у Верхній Канаді стала настільки успішною, що невдовзі після оприлюднення на її основі прийнято Закон про загальноосвітні школи 1846 р. (*Common Schools Act*). Цей закон став основою системи загальної освіти Верхньої Канади [1].

Головний управитель освіти провінції започаткував видання “Освітнього журналу” (*Journal of Education*), який мав стати засобом спілкування та обміну інформацією між головним управителем освіти, з одного боку, та місцевими управителями районів, членами шкільних рад та вчителями – з іншого. “Освітній журнал” уперше побачив світ у 1848 р. й регулярно виходив до кінця перебування Е. Раерсона на посаді головного управителя освіти у 1876 р. Це було перше періодичне видання на території Верхньої Канади, яке висвітлювало актуальні освітні питання.

Журнал виходив щомісяця й безкоштовно розповсюджувався для кожної шкільної ради на території провінції. Основна мета видання “Освітнього журналу” була сформульована в першому його випуску: для ефективної діяльності системи освіти необхідною є доступність інформації про загальні засади її функціонування та особливості реалізації на практиці. У журналі публікували статті загального характеру, у яких роз’яснювали положення освітнього законодавства, особливості систем освіти зарубіжних країн, звідки запозичені основні ідеї, тлумачили педагогічні погляди відомих освітян. Поряд із цим у журналі можна було знайти статті практичного характеру, де розглядали конкретні освітні питання. Наприклад, критикували застосування фізичних покарань у школах, порушували питання наповнюваності класів, ефективності екзаменування учнів. Д. Олтхауз (D. Althouse) зауважує, що деякі проблеми, зокрема нерегулярне відвідування шкіл та недостатній контроль за діяльністю навчальних закладів, зазнавали цензури з боку видавців. Натомість, із самого початку виходу журналу у світ у ньому пропагували ідеї безкоштовної освіти, необхідності академічної підготовки вчителів, їхнього професійного розвитку [1]. Журнал привернув увагу громадськості до освітніх питань, обґрунтував необхідність здобуття кваліфікованої підготовки вчителями, їхнього професійного розвитку, який є невід’ємною частиною професії педагога до сьогодні.

Е. Раєрсон підкреслював необхідність розробки планів шкільних приміщень, затвердження форми звіту про діяльність школи, яка охоплювала дані про: матеріальне забезпечення, засоби навчання, організацію навчально-виховного процесу, дисципліну, методи навчання, досягнення учнів (у читанні, письмі, математиці, інших дисциплінах). Він започаткував проведення зібрань місцевих шкільних конвенцій (County School Conventions). “Я пропоную... проводити один-два дні у кожному з районів Верхньої Канади, обговорюючи проблеми школи з управителями, відвідувачами, членами районних шкільних рад та вчителями. Я не знаю ефективнішого способу подолати упередження, сформувати однотайність думок, пробувати загальний інтерес до сфери загальної освіти” [2, с. 364].

Було б перебільшенням стверджувати, що система загальної освіти, запропонована Е. Раєрсоном у 1846 р., була схвалена всіма суспільно-політичними діячами. “Незважаючи на завзятість та старанність, з якими Е. Раєрсон підібрав та розмістив аргументи, проаналізував різні системи освіти Європи та Америки й підтвердив свої слова, цитуючи найдосвідченіших освітян цих країн, система освіти, яку він розробив, та закон, який її втілював, продовжували зазнавати гострої критики як з боку преси, так і з боку політиків” [2, с. 365]. Систему освіти Е. Раєрсона й справді можна назвати революційною, щоправда, в іншому значенні цього слова. До цього часу не було прийнято закону, спрямованого на формування системи загальної освіти, доступної для різних верств населення.

Ще однією вагомою причиною критики нового закону було те, що фінансування системи загальної освіти було розроблене на зразок системи

освіти Сполучених Штатів. Передбачалося, що частину коштів на загальну освіту повинен виділяти уряд провінції, а основну частину грошей мають сплачувати місцеві жителі у вигляді податків. Одразу після прийняття закону 1846 р. Загальна рада освіти провінції (General Board of Education) затвердила уніфіковані навчальні підручники для використання у школах. Це були ірландські читанки. Наступним важливим кроком було відкриття в листопаді 1847 р. нормальної школи (normal school) (педагогічного училища), при якій також була відкрита школа-модель (model school) для підготовки вчителів. Ці школи були настільки ефективними в підвищенні соціального статусу професії вчителя, що уряд виділив Раді освіти провінції кошти на купівлю землі та будівництво додаткових шкіл [2].

Подальша діяльність Е. Раерсона була спрямована на запровадження безкоштовної освіти для всіх дітей провінції. Ним був розроблений ще один важливий проект закону, прийнятий урядом у 1850 р., спрямований на виправлення недоліків закону 1846 р. і створення підґрунтя для безкоштовної й обов'язкової освіти [2].

На думку Е. Раерсона, концепція безкоштовної освіти полягала в припиненні стягнення грошей із батьків. Він вважав, що цього можна досягнути за умови надання шкільним радам права стягувати податки з місцевих жителів та розпоряджатись ними, використовуючи для освіти. Завдяки наполегливості Е. Раерсона, його просвітницькій діяльності, ідея безкоштовної освіти, доступної для кожної канадської дитини, почала завойовувати все більше прихильників.

У березні 1851 р. міська шкільна рада м. Торонто оприлюднила звіт, згідно з яким 3403 дитини шкільного віку не навчались і вештались вулицями міста. У звіті також зазначено дві основні причини цього явища: по-перше, це те, що батьки змушені робити внески за навчання дітей у загальних школах, а по-друге, нестача шкільних приміщень. У висновках шкільна рада м. Торонто наголошувала на необхідності запровадження безкоштовної освіти.

Подальша діяльність Е. Раерсона була спрямована на запровадження закону про обов'язкову освіту. Науковець розумів, що першим кроком до прийняття закону про обов'язкову освіту буде забезпечення її доступності для всіх. Доступність освіти передбачала будівництво шкіл у віддалених районах провінції, забезпечення відповідних комунікацій, відкриття бібліотек.

Е. Раерсон був переконаний, що слід створити громадські бібліотеки, доступні для кожного жителя. "За допомогою системи шкільної освіти ми даємо можливість кожному канадцю розвивати вміння читати. ... За допомогою системи бібліотек ми даємо можливість людям повноцінного читання з усіх предметів, без можливості отруїти розум нечестивими публікаціями, зіпсувати смак чи корумпувати моральні якості" [1, с. 55].

Цікавою видається класифікація бібліотек за трьома основними видами: бібліотеки при загальних школах (common school libraries);

бібліотеки при недільних школах (Sunday school libraries); інші громадські бібліотеки (public libraries).

У 1860 р. науковець знову подорожує провінцією, відвідуючи шкільні конвенції й читаючи лекції про вуличних дітей. Основною місією його подорожей було нівелювання стереотипу, що якісну освіту може здобувати лише еліта країни. Він збирає матеріали для музею освіти й особливу увагу приділяє інформації про освіту дітей з особливими потребами (зокрема, з вадами зору та слуху). У 1868 р. Е. Раерсон подає на розгляд уряду Доповідь про системи та стан державної освіти на європейському континенті, Британських островах та у Сполучених Штатах Америки, з практичними пропозиціями щодо вдосконалення державної освіти в провінції Онтаріо.

Уряд підтримував політику Е. Раерсона і сприяв головному управителю у формуванні системи загальної освіти. У результаті система освіти значно вдосконалилась. Проте головний управитель освіти не зупинявся на досягнутому. Він пропонував методи вдосконалення системи освіти і завжди обґрунтовував їх необхідність і доцільність. Шкільне законодавство постійно вдосконалювалось. "...Система освіти розширилась у всіх напрямках і отримала позитивні відгуки населення. Її стали вважати однією із найуспішніших" [1, с. 54].

До початку 70-х рр. XIX ст. завдяки зусиллям Е. Раерсона система освіти провінції була настільки розвинутою та вдосконаленою, що існували всі передумови для прийняття наступного важливого закону. У 1871 р. урядом був прийнятий законопроект, згідно з яким система освіти провінції проголошувалась безкоштовною та обов'язковою для всіх дітей провінції. У 1872 р. до влади приходять реформатори, які були не задоволені освітньою політикою Е. Раерсона. Опоненти висували Е. Раерсону багато інших звинувачень, зокрема те, що він дозволив зарахування до граматичних шкіл дівчат. Е. Раерсон вийшов на пенсію у 1876 р., після 32 років перебування на посаді головного управителя провінції Онтаріо.

Англійський єпископ Д. Фразер (D. Fraser), характеризуючи систему шкільної освіти провінції Онтаріо та діяльність Е. Раерсона як головного управителя освіти, зазначив: "...Система сама по собі не ідеальна, проте глибоко вдосконалена... Я й справді дивуюся, як у країні, населення якої небагате й розкидане по території, могла бути створена система освіти настільки завершена в теорії, застосована на практиці й успішно діюча протягом двадцяти п'яти років. Державна система освіти Англії завдячує К. Шатлворсу (K. Shuttleworth), освіта Нової Англії – Г. Манну (H. Mann), а освіта Канади – Е. Раерсону. Він нерідко ставав предметом образ, часто його неправильно трактували; але він жодного разу не відступив від власної політики чи твердих переконань... Він змусив усіх інших підтримати його ідею, що безкоштовна освіта стане доступною для всіх канадських батьків і кожного канадського учня" [1].

Висновки. За час перебування Е. Раерсона на посаді головного управителя освіти провінції система освіти Онтаріо зазнала кардинальних

змін. Педагог отримав рудиментарну систему освіти, недосконалу за своєю структурою, і розвинув її в повноцінну систему освіти, що базувалась на гуманістичних принципах. Ним створювалися умови для вдосконалення педагогічної підготовки вчителів, побудовані численні шкільні приміщення й обладнані всіма необхідними навчальними засобами. Для забезпечення належного контролю за функціонуванням та діяльністю загальних шкіл було посилено централізоване управління освітою. Система освіти, яка сформувалась за часів Е. Раєрсона, була спрямована на максимальне використання зусиль уряду для забезпечення належної освіти кожній канадській дитині.

До кінця XIX – початку XX ст. вплив системи освіти, сформованої за часів Е. Раєрсона, був відчутний в інших провінціях Канади. Вважаємо, що в основу системи освіти, сформованої Е. Раєрсоном, покладено принципи безкоштовності, доступності та обов'язковості освіти. Освіта західних провінцій Канади була безкоштовною, однак труднощі виникали в забезпеченні населення іншими двома фундаментальними принципами. Населення провінцій було розкидане, а для забезпечення доступності освіти школи необхідно було відкривати повсюди. Про внесок Е. Раєрсона в систему освіти провінції Онтаріо в Канаді, показуючи на школи, говорять: “Якщо ви шукаєте пам'ятник Е. Раєрсону, озирніться навколо себе!”. Його іменем названо університет у м. Торонто, який на сьогодні є потужним навчальним закладом у системі вищої освіти країни. Існує видавництво “Преса Раєрсона”, яке з 1970 р. перейменоване на “Мак Гроу Хілл Раєрсон” і продовжує функціонувати до цього часу.

Список використаної літератури

1. Гук Л. Реформування управління системою шкільної освіти на основі педагогічних ідей Егертона Раєрсона у 1844–1876 рр. / Л. Гук // Імідж сучасного педагога. – 2013. – № 10 (139). – С. 51–55.
2. Каганов Ю. Компаративний підхід в історії: витоки та еволюція становлення / Ю. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – Вип. 28. – С. 364–371.
3. Кучай Т. Традиції становлення шкільної освіти Канади / Т. Кучай // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 102–107.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2014.

Квас Е.В. Реализация идей Е. Райерсона в образовательном пространстве Канады во второй половине XIX – начале XX в.

В статье проанализированы идеи Э. Райерсона о доступности и обязательности школьного образования, его мониторинга, всестороннего развития умственных и физических способностей личности, культуросообразности обучения национальным интересам страны. Установлено, что теоретик и практик педагогической мысли, политик и общественный деятель Э. Райерсон пытался усилить централизованное управление образованием для обеспечения надлежащего контроля за функционированием и деятельностью общих школ.

Ключевые слова: *воспитание, концепция обязательного общего образования, обучение, принципы доступности и обязательности школьного образования, централизованное управление образованием.*

Kvas O. Ideas implementation of E. Ryerson in the educational space of Canada in the late XIX – early XX-th century

The ideas of E. Ryerson on availability and compulsory school education, monitoring, development of mental and physical abilities, personality, culture-corresponding education are considered in the article. Well-established and recognized theorist and practitioner of educational thought, politician and public figure E. Ryerson tried to strengthen the centralized management of education to ensure proper control over the operation and activities of common schools. It is defined that E. Ryerson served as Chief Executive Officer of Education during 1844–1876. Due to the active social, political, educational and administrative activities of E. Ryerson formed and evolved the School System of Ontario until the late nineteenth century. This model was borrowed by other English-speaking provinces of Canada.

It is determined that rudimentary educational system was imperfect in its structure. E. Ryerson developed it into a complete system of education, based on humanistic principles. Educator created the conditions provided for improving teacher training teachers, he built up numerous school facilities and equipped it with the necessary training facilities.

Educational management was strongly centralized for ensuring proper control over the operation and activities of common schools. It is substantiated that the education system was aimed at maximizing the use of the government's efforts to provide adequate education for every canadian child and the responsibility of everyone who worked in the field of education.

Favorable conditions were created by central and local educational authorities, but data on actual visits to schools that only a half of enrolled students attended schools. The laws on compulsory education was gradually taking on the whole territory of Canada.

Key words: *education, the concept of general compulsory education, training, principles of accessibility and compulsory schooling, centralized management education.*